

BENJAMIN KUNKEL

Köyhiä ja rikkaita

Thomas Piketty, *Capital in the 21st Century* (Le capital au XXIe siècle, 2013).

Käänt. Arthur Goldhammer. Harvard University Press, Cambridge, Mass. 2014. 696 s.

Nykypäivän kapitalistisille yhteiskunnille on ominaista vähintäänkin yhtä ”mielivaltainen ja epäoikeudenmukainen omaisuuden ja tulojen jakautuminen” kuin 1930-luvulla, jolloin Keynes julisti sen yhdeksi ”yhteiskuntamme huomattavimmista virheistä”¹. (Toinen Keynesin mainitsema, rinnakkainen vika oli kyvyttömyys saavuttaa täystyöllisyys.) Thomas Pikettyn kirja *Capital in the 21st Century* käsittelee ongelmaa älykkäästi, kunnianhimoisesti ja ennen kaikkea informatiivisesti. Tämä selittää suurilta osin, miksi Pikettyn pitkä ja paikoin hieman kuiva taloustieteellinen tutkimus on herättänyt poikkeuksellista kiinnostusta. Mutta ”Piketty-kuplan” taustalla on muutakin: hän on yksi harvoista nykyajan taloustieteilijöistä, joka edelleen haluaa kirjoittaa poliittisen taloustieteen vanhanaikaisessa hengessä. Tarina modernista taloustieteellisestä ajattelusta voidaan nimittäin kertoa siirtymisenä poliittisesta taloustieteestä, kuten sen harjoittajat sen ymmärsivät, uuteen tieteenalaan, jota nimitetään yksinkertaisesti taloustieteeksi. Toisten mielestä 1870-luvun ”marginalisissa vallankumouksessa” (joka nimettiin Jevonsin rajahyötyteorian mukaan²) taloustieteelle luotiin todellinen tieteellinen perusta. Toisen ääripään arvion mukaan taloustiede vajosi rakentelemaan matemaattisia alibeja kapitalismille, jonka todellisen toiminnan tutkimista se tunnontarkasti vältteli. Niin tai näin, Smithin, Malthusin ja Ricardon kuten myös Marxin ”poliittisen taloustieteen kritiikin” edustaman tutkimuskentän rajat olivat avoinna tutkimuksille, jotka tunnetaan nykyisin antropologiana, sosiologiana, historiana ja valtiotieteenä. Arvostus ja vaikutusvalta on kuitenkin siirtynyt rajatulle ja paremmin määritellylle alalle, jossa vallitsee tiukempi menetelmällinen kuri, joskaan ei aina yhtään vähemmän kunnianhimoinen pyrkimys selittää yhteiskuntaa. Kuten kaikki tarinat, taloudellisista malleista puhumattakaan, myös edellä esitetty yksinkertaistaa liikaa asioita, mutta kertoo kuitenkin tärkeistä muodonmuutoksista. Päättykö marginalistinen vallankumous koskaan? Viime vuosikymmeninä poliitikot ovat alkaneet kaupitella marginalistien ajatusta ’vapaista markkinoista’ keinona maksimoida kaikkien hyöty – yksinkertaisemmin ilmaistuna tyytyväisyys tai onnellisuus. Tämän arkiymmärrystä muokanneen käsityksen mukaan taloudessa on kyse omia preferenssejään harmonisesti yhteen sovittavista yksilöistä, ei keskenään niin yritystasolla kuin politiikassakin kamppailevista luokista.

Marginalistien ja poliittisen taloustieteen edustajien suurin näkemusero koskee taloudellista arvoa. Niin

Smith ja Ricardo kuin myös Marx katsoivat, että Smithin sanoin työ on ”kaikkien tavaroiden vaihtoarvon todellinen mitta”³. Marx kehitti pisimmälle näkemystä, jonka mukaan tavaroihin (kuten myös niiden valmistuksessa kulloinkin käytettyihin tuotantovälineisiin) sisällytetty työaika määrittelee viime kädessä niiden arvon; silloin kun hinnat eivät vastaa arvoja, ne ainakin kieppuvat niiden ympärillä. Marginalisteille arvo oli rajahyödyn funktio. Kuuluisan esimerkin mukaan timantit eivät ole vettä kalliimpia siksi, että niiden valmistus vaatii enemmän työvoimaa (vaikka se pitää paikkansa) kuten ei myöskään sen takia, että ne ovat vettä hyödyllisempiä. Päinvastoin syy on siinä, että missä vettä on runsaasti ja timantteja niukalti, esimerkin henkilö ennakoisi saavansa enemmän tyydytystä kourallisesta timantteja kuin kourallisesta vettä ja maksaa sen mukaisesti. Vastaavasti minkä tahansa fyysisen tai rahallisen pääoman ja eri taitotason työntekijöiden työtuntien käyvän hinnan määrää se, mikä on hyödykkeen yhden lisäyksikön (tai kuten tavataan sanoa ”marginaalisen” yksikön) arvo ostajan silmissä. Tämä rajahyötyteoria selittää paremmin hinnanmuodostusta lyhyellä aikavälillä; työarvoteoriat taas ovat vakuuttavampia, kun seurataan pitkällä aikavälillä tiettyjen tuotteiden hintojen laskua (esimerkiksi kirjojen tai vaikkapa oluen hinnanmuutosta sukupolven aikana) samalla kun yhteiskunnan kokonaistulo kasvaa, mikä on ainakin tähän asti ollut ominaista kapitalismille. Tämä on ainakin oma käsitykseni, joskaan en ole koskaan törmännyt kirjoitukseen, jossa aihetta käsiteltäisiin täysin tyydyttävästi kummastakaan näkökulmasta.

Olisi perin kiusallista, jos ainoastaan minulla olisi vaikeuksia ymmärtää asia. Paksussa, perusteellisessa ja yleensä ottaen selkeästi kirjoitetussa kirjassaan Piketty esittää lyhyen ja sekavan katsauksen niin kutsutusta Cambridgen pääomakiistasta, joka 1960-luvulla elvytti vanhan riidan arvoteoriasta. Sen toisena osapuolena olivat Cambridgessa Englannissa vaikuttaneet uusricardolaiset, jotka olivat äskettäin antaneet poliittiseen taloustieteeseen liitetulle työarvoteorialle uuden täsmällisen muodon, jossa pääoma-arvot koostuivat ”aiemmista työpanoksista”. Heidän käsityksensä haastoivat marginalistiset ja usklassiset kollegat valtameren toisella puolen Cambridgessa Massachusettsissa. Kiistaa käytiin hyvin teknisellä kielellä, mutta sen seuraukset oikeudenmukaisen jaon kannalta (joka on Pikettyn keskeinen huolenaihe) olivat harvinaisen selvät. Jos marginalismi on oikeassa ja – sikäli kuin markkinat ovat vapaita – pääoman omistajille ja työn myyjille maksetaan täsmälleen heidän

(marginaalisen) tuottavuutensa perusteella, niin vapaimmat markkinat tuottavat oikeudenmukaisimman tulojaon sekä työvoiman ja pääoman tuottavimman yhdistelmän. Jos taas pääoman ja samalla tuotantovälineiden arvo on peräisin luonnonantimiin kohdistuneesta aiemmasta työstä, niin kaikki tuotot kuuluvat oikeudenmukaisesti tavalla tai toisella työn tekijöille tai tuottajille. (Vaikka luonto on, kuten Marx kirjoitti, ”käyttöarvon lähde [...] aivan siinä missä työkin”⁴.) Pääoman ja työntekijöiden saamat erilaiset tulot eivät näin heijasta erilaisia panostuksia tuotantoon vaan omistuseroja. (Keynes ei juurikaan syventynyt arvoteoriaan, mutta hän suhtautui myönteisesti ”esiklassiseen oppiin, että kaikki on tuotettu työllä [...] Se selittää osaltaan, miksi olemme voineet pitää työvoimaa ainoana fyysisenä yksikkönä, jota taloudellinen järjestelmämme edellyttää raha- ja aikayksiköiden ohella.”⁵)

Ankarimmille arvostelijoilleen marginalismi on tautologia, jota voidaan verrata teodikeaan: *asiat maksavat sen mitä ne maksavat – ja näin on hyvä!* Työarveteorian vastustajat saattavat pitää sitä yhtä lailla järjettömänä. Joko se on ehdottomasti väärä tai kaikessa kömpelydessään hyödytön: jos analysoidaan taitojen hankkimista ja pääoman kasautumista kertyneenä työnä, päädytään kaivelemaan työpanosten historiaa aina Aatamin saamaan oppiin, että otsa hiessä pitää hänen leipänsä ansaita. (”Kukaan, jonka leipoma kakku on koskaan jäänyt kohoamatta, ei voi uskoa työarveteoriaan”, *National Review*’n sivuilla julistettiin hiljattain⁶.) Pikettyn arvion mukaan Massachusettsin neoklassikot jäivät voitolle kahden Cambridgen väittelyssä, mutta myöhemmin hän kuitenkin rennosti julistaa hylkäävänsä ”marginaalisen tuottavuuden illuusion”: ”Siitä on tullut lähes puhtaasti ideologinen oppirakennelma, johon vedoten pyritään oikeuttamaan korkea yhteiskunnallinen asema.” Hän sanoo palkan riippuvan pitkälti normeista, mutta tämä havainto jättää ratkaisematta kysymyksen siitä, mikä määrittää koko yhteiskunnallisen tuotannon arvon ennen sen osittumista tuloiksi.

Arvotoreettinen kiista toi esiin myös metodologisia eroja. Mikäli arvon katsotaan perustuvan työhön, päädytään viime kädessä tarkastelemaan jatkuvia ponnisteluja, jotka tuottavat historiaa; konflikti ja muutos nousevat taloustieteen ytimeen, sillä ne ovat historian ydintä. Mikäli sen sijaan keskitytään hetkelliseen tasapainoon yhden ihmisen myyntihalujen ja toisen ihmisen ostohalujen välillä, samalla käynnissä olevasta kuhinasta, kalkkeesta ja muutoksesta abstrahoidaan esiin hetki harmoniaa. Nämä erilaiset lähestymistavat ovat myös onnistuneet tosielämässä päihittämään vanhat nimensä. Nykyään marginalistisen perinteen edustajat hallitsevat taloustieteen laitoksia erityisesti englanninkielisissä maissa, kun taas poliittista taloustiedettä (joka usein polveutuu myös Marxin siihen suuntaamasta kritiikistä) harjoittavat tänä päivänä pääasiassa yhteiskuntatieteilijät. Yleensä ekonomistit kannattavat lähtökohdaksi nostettujen vaihtosuhteiden matemaattista mallintamista ja hylkivät talous- ja muuta historiaa. He myös keskittyvät

yksilöihin taloudellisina toimijoina luokkien tai ryhmien sijaan. He korostavat vaihdossa vapaasti ilmaistuja mielipiteitä, eivät rajoittavia yhteiskunnallisia olosuhteita. He kuvaavat kysynnän ja tarjonnan itseään ylläpitävää tasapainoa, vaikka kapitalististen talouksien silmiinpistävä piirre on niiden kasvu ja epävakaus.

Piketty haluaa elvyttää laaja-alaisen poliittisen taloustieteen menettämättä nykyisen taloustieteen matemaattista ja tilastollista kurinalaisuutta. Hän on valjastanut valtavirtaisen taloustieteen koulutuksensa marxilaisen tutkimusohjelman palvelukseen: kunnianhimoisena tavoitteena on selittää kapitalismin kehitys Ranskan vallankumouksesta ja teollisesta vallankumouksesta alkaen sekä arvioida sen tulevaisuutta erityisesti tulojen ja varallisuuden epätasaisen jakautumisen näkökulmasta. Piketty tunnustaa kirjoittaneensa ”useita suhteellisen abstrakteja matemaattisia malleja” sisältäneen väitöskirjan 22-vuotiaana tietämättä ”mitään maailman taloudellisista ongelmista”. Työn perusteella MIT palkkasi hänet, ja hän opetti useita vuosia Yhdysvalloissa ennen paluutaan kotikaupunkiinsa Pariisiin. Viimeisten 15 vuoden aikana Piketty ja hänen kollegansa ovat koonneet runsaasti tietoa taloudellisen eriarvoisuuden historiallisesta kehityksestä eri maissa. Pikettyn kirja pursuaa taulukoita – niitä on yli 80 – ja hän valittelee, että keskustelut eriarvoisuudesta ovat usein olleet ”kiistelyä ilman dataa”. Hän arvostelee myös taloustieteilijäkollegoitaan kylmäkiskoisesta suhtautumisesta muihin yhteiskuntatieteilijöihin ja ”lapsellisesta innostuksesta matematiikkaan”: näin ”luodaan helposti vaikutelma tieteellisyydestä ilman, että pohditaan maailman asettamia paljon monimutkaisempia ongelmia.”

Poliittisen taloustieteen tai historiallisen materialismin esiin nostaminen perustuu havainnolle, että talouksia ei voida selittää yksin talouden sanastolla. Piketty käsittelee erityisesti sodankäynnin vaikutusta: ”Sodan kaaos ja siihen liittyneet taloudelliset ja poliittiset shokit olivat suurelta osin syynä eriarvoisuuden vähenemiseen 1900-luvulla.” Teoksen kirjoitustapa tuo myös tuulahduksen menneestä. Piketty on selkeä ja joskus sarkastisen nokkela kirjoittaja. (Kerrottuaan Harvardin opiskelijoiden vanhempien ansaitsevan keskimäärin noin 450 000 dollaria vuodessa Piketty toteaa, että ”tämä tutkimustulos ei vaikuta täysin yhteensopivalta sen kanssa, että opiskelijavalinta perustuisi yksinomaan opiskelijoiden aiempiin suorituksiin”.) Hän kirjoittaa sekä kollegoilleen että laajalle koulutetulle yleisölle esitellen tieteellisiä löydöksiään ja kehottaen poliittisiin uudistuksiin. Pikettyn tyyli tuo enemmän mieleen Keynesin teoksen *The General Theory of Employment, Interest and Money* vuodelta 1936 kuin nykypäivän kuuluisien taloustieteilijöiden tekstit⁷. Nykyään taloustieteilijät tunnetaan yleensä joko omalle pappissädylle suunnatuista skolastisista teksteistä tai suurelle yleisölle suunnatuista kolumneista ja pinnallisista saarnoista. (Uusimman taloutta käsittelevän myyntimenestyksen, *Freakonomics*-teoksen, alaotsikko lupasi näyttää ”kätkeyn puolen kaikesta”⁸.)

Pikettyn laajan ja ihailevan vastaanoton taustalla on kaksi kriisiä. Ensinnäkin taloustiede on kriisissä. Taloustieteilijöillä näytti vielä muutama vuosi sitten

”Taloustieteen ohella itse talous on kriisissä.”

olevan enemmän arvovaltaa kuin muilla tutkijoilla, mutta nyt monet ovat sitä mieltä, että ekonomistit ovat tehtailleet tehokkuutta ja tasapainotiloja kuvaavia malleja, jotka ovat vailla todellisuuspohjaa. Matemaattisesti muotoiltu unelma joskus tulevaisuudessa saatettavasta *katallaksista* – Hayekin⁹ ihastuttava sana spontaanille rauhanomaiselle järjestykselle, jonka on määrä seurata markkinoiden mahdollisimman täydellisestä vapauttamisesta – ei juurikaan muistuta reaalisesti olemassa olevaa kapitalismia. Talousromahduksen jälkeen suurinta innostusta alalla on herättänyt behavioristinen taloustiede, mutta sekin soveltuu pikemmin yksittäisten taloudellisten toimijoiden käyttäytymisen selvittämiseen kuin yhteiskunnallisten luokkien ja kansantalouksien historiallisten keskinäisvaikutusten tutkimukseen. Toiseksi taloustieteen ohella itse talous on kriisissä: varallisuus ja tulot ovat jakautuneet epäsuhtaisesti, ja se näkyy nykyisin kaikkialla yhteiskunnassa. Piketty huolellinen tutkimus tästä aiheesta on ymmärrettävästi herättänyt kiitollisuutta. *American Prospect* -lehti kokosi otsikolla ”Piketty voitokulku” valikoiman asiantuntijoiden puheenvuoroja, joista yhdessä Branko Milanovic puhuu ”monumentaalisesta kirjasta, joka vaikuttaa vielä pitkään taloustieteelliseen tutkimukseen (ja ehkä myös politiikkaan)” ja joka palauttaa taloustieteen ”juurilleen pyrkimyksessään ymmärtää” – Marxin sanoin – ”kapitalismin ’liikelakeja’”¹⁰. Martin Wolf kirjoitti *Financial Times*issa, että ”otteensa kattavuudessa” Piketty kirja ”palauttaa meidät takaisin poliittisen taloustieteen perustajien seuraan”¹¹. Valtavirran taloustieteen riittämättömyys nykyisen kapitalistisen talouden suhteen on selvästi

luonut tarvetta ja lukunälkää tällaiselle kirjalle. Mutta nälkäiset ovat taipuvaisia kehuaan mitä tahansa kunollista ateriaa juhlaillalliseksi.

*

Piketty kirjan runko koostuu neljästä pitkästä pääluvusta, jotka seuraavat ohjelmallista johdantolukua ja edeltävät johtopäätöksiä. Johtopäätöksissä Piketty muistuttaa pyrkivänsä ”poliittiseen ja historialliseen taloustieteeseen”, joka jättäisi taakseen ”ajanjakson 1917–1989 kaksinaiset vastakkainasettelut”, ilmeisestikin mukaan lukien tuon aikakauden marxilaisen poliittisen taloustieteen. Ensimmäiset kolme päälukua ovat luonteeltaan analyttisiä. ”Tulot ja pääoma” esittelee, miten tulonjako riippuu kansantalouden kasvuvauhdista. Toisessa pääluvussa ”Pääoman ja tulojen välisen suhteen dynamiikka” tutkitaan ennen muuta eriarvoisuuden historiallista kehitystä teollisessa kapitalismissa yli kahdensadan vuoden aikajänteellä. Sen kuluessa käsitellään myös eriarvoisuuden silmiinpistävää vähenemistä 1900-luvun keskivaiheilla. Kolmas pääluku ”Eriarvoisuuden rakenne” puolestaan on kattava tilastollinen kuvaus nyky-yhteiskuntien kasvavasta eriarvoisuudesta. Neljäs pääluku ”Pääoman sääntely 2000-luvulla” siirtyy diagnoosista lääkitykseen, jolla pyritään korjaamaan varallisuuden liiallinen keskittyminen. Piketty mukaan varallisuuden keskittyminen on ensi sijassa uhka demokratialle, ei niinkään kapitalismille.

Pääoman ja tulojen välistä suhdetta käsittelevän kirjan on syytä määritellä keskeiset käsitteensä. Tulot tarkoittavat tavanomaiseen tapaan kaikkia yhden vuoden aikana ”tuotettuja ja jaettuja hyödykkeitä”. Periaat-

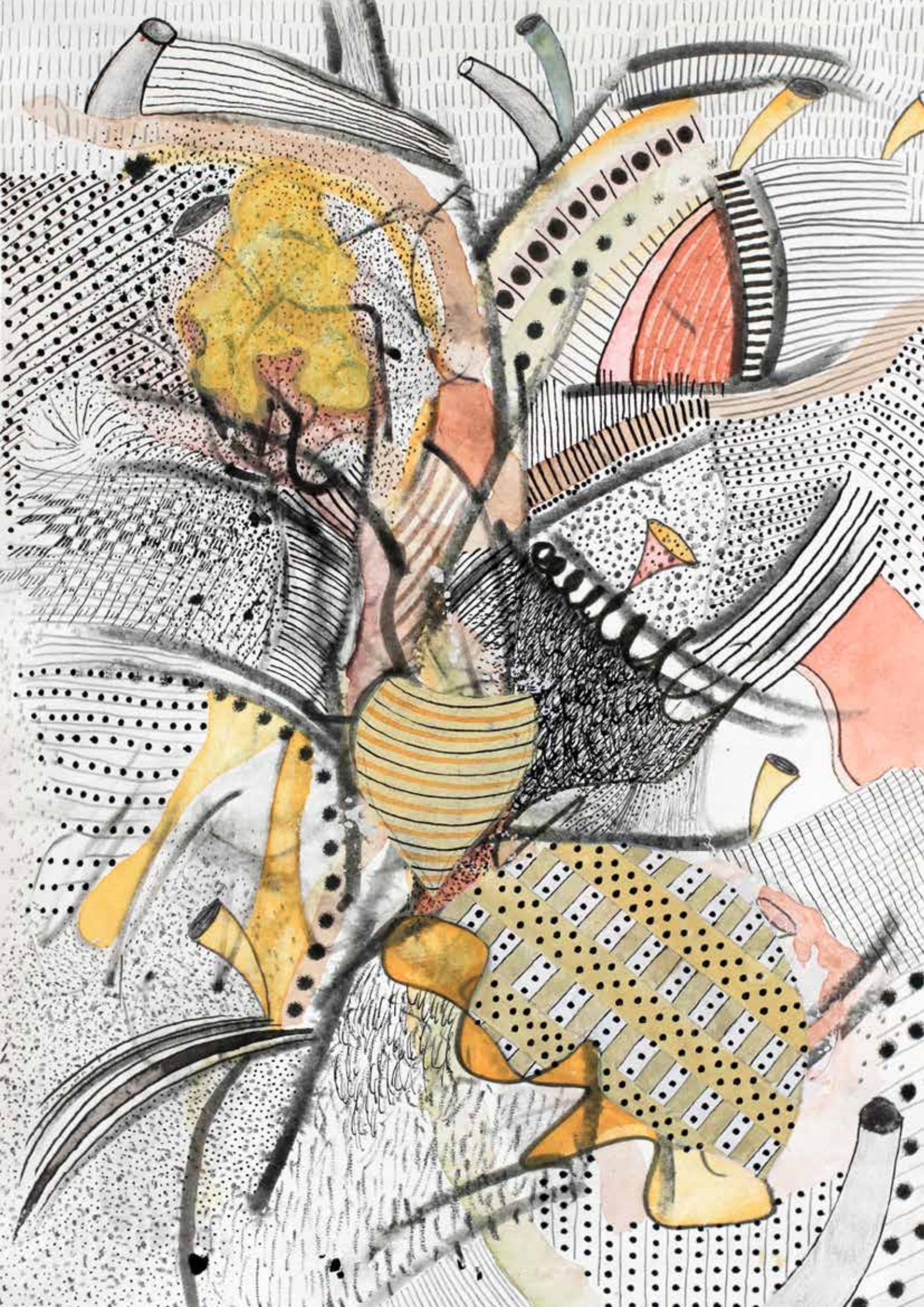
teessa tämä ei tarkoita ainoastaan tavaramuotoisia vaan etenkin aiemmin historiassa myös markkinoiden ulkopuolella tuotettuja ja jaettuja hyödykkeitä ja palveluita. Käytännössä Piketty käsittelee rahassa mitattavia tuloja. Yhteiskunnan vuotuinen tulovirta haihtuu lähinnä kulutukseen; säästöön jääneestä loppusuudesta tulee osa yhteiskunnan kokonaispääomaa. Hänen pääoman käsitteensä on kyseenalainen, koska se on tavattoman kattava. Se tarkoittaa kaikenlaista varallisuutta, josta saadaan tai voidaan ainakin jonakin päivänä odottaa tuottoa (kuten taideteoksesta tai kiinteistöstä). Piketty ei erottele jo tuotettua pääomaa ”fiktiivisestä” finanssipääomasta, joka kuvaa tuotanto-odotuksiin perustuvia saatavia (jotka muodostavat niin suuren osan nykypäivän taloudesta). Pikettyn pääoma ei ole erityistä kapitalismille. Sen avulla voi nimittäin kuvata palkkatyötä hyödyntävien yritysten kilpailua voitoista mutta myös tyypillisen orjanomistajan tai maanomistajan omaisuutta, vaikka heillä ei enimmäkseen ollut palkkatyöläisiä eivätkä he tuottaneet markkinoille. Piketylle ’pääoma’ merkitsee samaa kuin ’varallisuus’, vaikka jälkimmäistä voidaan käyttää kuvaamaan kaikkia yhteiskuntia, jotka voivat kehuskella omistavansa ainakin joitakin koreja tai keihäitä. Esikapitalistiset yhteiskuntamuodostumat näyttävätkin Piketylle ”pääoman hallitsemina menneisyyden yhteiskuntina”.

Vaikka Piketty kieltäytyy kertomasta, mikä erottaa varsinaisen kapitalismin edeltäjistään, hänen mukaansa kaksi keskeistä lakia hallitsee sitä. Ensimmäinen sitoo yhteen ”kapitalistisen järjestelmän analysoinnin kolme tärkeintä käsitettä”. Pääoma/tulot-suhdeluku kuvaa yhteiskunnan kokonaispääoman ja vuotuisen kansantulon suhdetta siten, että se kertoo millä luvulla vuotuinen kansantulo täytyy kertoa, jotta tulokseksi saadaan tuo kokonaispääoma. Pääoman tuottoaste kuvaa vuotuisten pääomatulojen osuutta kokonaispääomasta (tämä ei täysin vastaa voiton suhdelukua, kuten alla nähdään). Pääomatulojen osuus kansantulosta on se prosenttiosuus yhteiskunnan vuotuisesta kokonaistuotannosta, joka virtaa omistajien taskuun, verrattuna siihen osaan, joka lukuisiin noroihin hajautuessaan ylläpitää työntekijöiden elämää. Pikettyn ensimmäisen lain matemaattinen kaava kertoo, että pääoman osuus kansantulosta on yhtä kuin pääoman tuottoaste kerrottuna pääoma/tulot-suhdelluvulla. Niinpä esimerkiksi viiden prosentin tuotto sijoitetulle pääomalle, joka on kuusi kertaa suurempi kuin yhteiskunnan vuositulo, merkitsisi 30 prosentin osuutta tästä vuositulosta. Toisin sanoen lähes kolmannes tuloista valuu tässä esimerkissä omistajien taskuihin. Kuten Piketty myöntää, laki on ”puhtaasti kirjanpidollinen” ja sitä voidaan soveltaa ”määritelmällisesti kaikkiin yhteiskuntiin minä aikakautena tahansa”. Varhaisemmissa yhteiskunnissa yksityinen varallisuus koostui lähinnä maaomaisuudesta, ja Piketty arvioi, että ”maatalousyhteiskunnissa maan keskimääräinen tuotto on tyypillisesti 4–5 prosentin luokkaa”. Jos tiedetään maaomaisuuden arvo suhteessa yhteiskunnan vuotuisen kokonaistuottoon, saadaan likimääräinen arvio luokkien välisestä eriarvoi-

suudesta, sillä ”pääoma ja pääomatulot jakautuvat aina epätasaisemmin kuin työhön perustuvat tulot”. (Sosialistinen ohjelma tuotantovälineiden yhteisomistuksesta sisältää ajatuksen, että näin ei tarvitse jatkua ikuisesti.)

Esimodernien yhteiskuntien tilastollinen kuvaaminen on pitkälti arvailua. Niinpä Pikettyn ensimmäinen laki saa enemmän empiiristä tukea sitä mukaa, kun kansantaloudellinen tilinpito ja tilastointi kehittyi ensin Englannissa 1700-luvun taitteen paikkeilla ja myöhemmin Ranskassa. Vuonna 1791 Antoine Lavoisier esitti arvioita Ranskan tuloista ja varallisuudesta, ja kuten Piketty ripaus tasavaltalaista ylpeyttä äänessään huomauttaa, ”uusi vallankumouksen jälkeen luotu verojärjestelmä, joka lakkautti aateliston erioikeudet ja teki kaikesta maaomaisuudesta veronalaista, nojasi suurelta osin hänen työhönsä”¹². Kansantalouden tilinpito on levinnyt samoja reittejä Länsi-Euroopasta muualle maailmaan kuin täysin kehittynyt kapitalismi. Niinpä kuva 1800-luvun Euroopasta ja Pohjois-Amerikasta on muuta maailmaa selvempi. Pikettyn laskelmien mukaan pääoma/tulot-suhde vaihteli Länsi-Euroopassa 1900-luvun taitteessa välillä kuuden tai seitsemän suhde yhteen. Englanninkielisessä uudessa maailmassa varallisuuden ja tulojen välinen epäsuhta oli pienempi. Tämä ei kuitenkaan ollut seurausta mistään tasa-arvoon tähdänneestä politiikasta vaan siitä, että vailla perittyä omaisuutta saapuneiden uusien siirtolaisten määrä kasvoi paljon nopeammin kuin asemansa vakiinnuttanut omistajaluokka, jonka omaisuus periytyi suvussa. Ensimmäisen maailmansodan aattona kotimaisen pääoman määrä oli Yhdysvalloissa vain viisinkertainen suhteessa kansantuloon. Pääoma- ja työtulojen ero kutistui lähes koko lyhyen 1900-luvun, vuodesta 1917 vuoteen 1991, verrattuna eriytymiseen, jonka Piketty havaitsee pitkällä 1800-luvulla¹³.

Eriarvoisuus vähentyi 1900-luvun keskivaiheilla Pikettyn mukaan ennen kaikkea siksi, että kahdessa maailmansodassa tuhoutui niin paljon pääomia. Aselevon jälkeen Euroopan sotaa käyneet maat hoitivat sotavetkojaan ja hävittivät samalla niihin sitoutunutta pääomaa inflaation avulla. Yhdysvalloissa, jossa ”progressiivinen verotus [...] vietiin paljon pidemmälle kuin Euroopassa”, Franklin D. Roosevelt säätöi hyvin korkean veroasteen suurituloisille. Maa myös ”omaksui politiikan, jonka pyrkimyksenä oli vähentää yksityisen pääoman vaikutusvaltaa muun muassa vuokrasäännöstelyn avulla”. (On kuitenkin vaikea nähdä, että nämä toimenpiteet olisivat olleet seurausta vieraalla maaperällä käydystä sodasta, joka vahvisti Yhdysvaltain asemaa suhteessa muihin maihin myös nettovetkojana.) Toisen maailmansodan jälkeen imperialistinen Eurooppa menetti vaurautta siirtomaavallan purkauksessa. Sodanjälkeinen alhainen pääoma/tulot-suhde heijasti myös ”tietoista poliittista pyrkimystä vähentää [...] arvopapereiden markkina-arvoa ja niiden omistajien taloudellista valtaa”, kuten Piketty melko epämääräisesti asian ilmaisee. Pääoman suhteellisen määrän lisäksi väheni myös sen tuotto: siinä missä tuotto oli hänen laskelmiensa mukaan pitkään ollut 4–5 prosenttia, se puoliintui vuoden 1914 paik-

keilla ja nousi takaisin vanhalle tasolleen vasta 1900-luvun lopulla. Vuosisadan keskivaiheilla työtulojen kasvu vastasi talouden ennennäkemätöntä kasvuvauhtia tai jopa ylitti sen. Pääoma aloitti yhä jatkuvan ”paluunsa” 1970-luvulla, ja sen seurauksena pääoma/tulot-suhde lähestyy nyt 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun lukuja. Piketty katsoo, että kevenneet verojärjestelmät johtavat osaltaan ”patrimoniaaliseen kapitalismiin” paluuseen. Suuret omaisuudet perustuvat pikemminkin perittyyn varallisuuteen kuin yrittäjien kyvykkyyteen, jota kapitalismin puolustuspuheissa niin usein korostetaan.

Eriarvoisuuden historiaa teollisessa kapitalismissa ei siis kuvaa yksinkertainen nouseva käyrä, vaan siinä on myös U-muotoa: 1800-luvulla kasvanut eriarvoisuus kääntyi 1900-luvulla laskuun yli 60 vuodeksi, kunnes se viimeisimmän sukupolven aikana on toistamiseen palannut kasvu-uralle. Tämä tarina voi olla kaikkein yllättävin taloustieteilijöille. Piketty kertoo sen nimenomaan oikaistakseen Simon Kuznetsin vuonna 1955 esittämän optimististen teorian, jonka mukaan eriarvoisuus vähenee talouksien kehittyessä¹⁴. Tämä teoria on ollut laajalti hyväksytty taloustieteen piirissä. Jos Piketty on oikeassa, 1800-luvun Euroopassa nähdystä äärimmäisessä köyhyydessä ja rikkaudessa ei ollut kyse kapitalismin kasvukivuista vaan normaalista kapitalismista. Ilman vastavoimia pääoma/tulot-suhde tuottaa yhä suurempaa eriarvoisuutta.

Mikä ajaa polarisaatiota? Pikettyn ”toinen kapitalismin peruslaki” lupaa enemmän analyttistä selitysvoimaa kuin ensimmäinen. Sen mukaan pääoma/tulot-suhdeluku kasvaa sitä enemmän, mitä suurempi on pääoman tuottoasteen tai säästämisasteen (Piketylle nämä kaksi ovat käytännössä samat) ja yleisen talouskasvun erotus. Todella hyvätuloiset voivat säästää suurimman osan tuloistaan, varsinkin kun omaisuudet paisuvat niin isoiksi, että edes tuhlaileva elämä ei riitä tekemään lovea niihin. Korkeat tulot voivat koostua kasautuneesta varallisuudesta tai poikkeuksellisen hyvin palkatusta työstä – Piketty kuvaa ”huippujohtajien nousua” viime vuosikymmenten kehitystrendiksi. Toisaalta ihmiset, joilla on vähän tai ei lainkaan varallisuutta tai jotka joutuvat ottamaan lainaa, kuluttavat suurimman osan tai kaiken siitä, mitä he ansaitsevat. Ja koska talous kokonaisuudessaan tuottaa yhden jättimäisen tulon, keskimääräisten tulojen kehitys ei voi ylittää talouden kasvuvauhtia (ellei pääoman saama osuus vähene). Piketty muotoilee toisen kapitalismin peruslakinsa yksinkertaisesti niin, että ” $r > g$ ” eli että useimpina aikoina pääoman tuottoaste on suurempi kuin talouskasvu. Loogisesti r voisi aivan yhtä hyvin olla yhtä kuin g (tuloksena olisi vakaa pääoma/tulot-suhde) tai alittaa sen, kuten 1900-luvun puolivälin paikkeilla. Mutta yleisesti pätee, että r :llä on taipumus ylittää g . Tätä lakia noudattavissa yhteiskunnissa pääomatulojen osuus kokonaistulosta kasvaa yhä suuremmaksi, kun taas työhön perustuvat tulot vastaavasti huonevat.

*

Kirjan kolmannessa pääluvussa ja samalla sen viimeisessä analyttisessä osassa Piketty käy läpi ennen näkemättömän laajan aineiston, joka tukee hänen käsitystään siitä, että kapitalismilla on taipumus pahentaa eriarvoisuutta. Tämä on teoksen parasta antia: laajat ja monipuoliset tilastot ovat vaikuttavinta koko kirjassa. (Piketty antaa anteeksi Kuznetsin teorian epätarkkuuden sillä perusteella, että tällä oli käytössään puutteellisia tietoja vain muutaman vuosikymmenen ajalta.) Pikettyn käyttämät varhaisimmat aineistot ovat peräisin kapitalismin historiallisista kotimaista, ja aineistojen tarkkuus ja maantieteellinen kattavuus paranevat nykypäivää lähestyttäessä. Tilastot osoittavat, että eriarvoisuus on lisääntynyt kapitalistisissa maissa lähes kaikkialla maailmassa (samaan aikaan kun rikkaiden ja köyhien maiden välinen eriarvoisuus on vähentynyt). Osa Pikettyn tiedoista ja johtopäätöksistä on voimakkaasti kyseenalaistettu, erityisesti *Financial Times* -lehdessä, mutta ilman merkittäviä tutkimuksellisia seurauksia¹⁵. Kirjassaan Piketty osoittaa useita puutteita kansantalouksien tilinpidon tilastoinnissa. Tilastot usein aliarvioivat erityisesti suuria omaisuuksia. Hän on kollegoineen pyrkinyt korjaamaan tätä puutetta kokoamalla maailman huipputulot kartoittavaa tietokantaa The World Top Incomes Database¹⁶. Yksi kirjan ansioista onkin osoittaa historiallisten tilastoaineistojen tärkeys vähättelemättä kuitenkaan epävarmuuksia niiden kokoamisessa.

Tilastollisia yleiskatsauksia elävöittävät ja tukevat erilaiset yksityiskohtaisemmat tiedot. Opimme esimerkiksi, että Britannia sääti progressiivisen tuloveron Etelä-Afrikkaan vuonna 1913 ja Intiaan vuonna 1922; että Saksan teollisuuden voitot kohenivat huomattavasti natsien päästyä valtaan; ja että Yhdysvalloissa ”osto-voimaan suhteutettu minimipalkka saavutti huippunsa lähes puoli vuosisataa sitten vuonna 1969, jolloin se oli 1,60 dollaria tunnissa”. Valitettavasti kyllä Pikettyn teoreettiset ja tulkinnalliset saavutukset eivät yllä samalle tasolle kuin hänen vaikuttavat tilastolliset hahmotuksensa. Toiveet kohdistuvat etenkin Pikettyn muotoilemaan kapitalismin toiseen peruslainsäilytykseen, mutta kaavalla $r > g$ on pikemmin kuvailevaa kuin selittävää arvoa.

Yhtäältä laki on kiistaton: jos pääoma kasvaa nopeammin kuin tuotanto, varallisuuden suhde vuosituloihin nousee välttämättä. Vain pääoman tuottoasteen tipahtaminen, pääoman omistuspohjan laajeneminen tai pääoman osittainen tuhoutuminen voi hillitä kehitystä tai jopa kääntää sen suunnan. Mutta mitä kaava selittää? Geologit voisivat esittää vuoristojen muuttuvista korkeuksista vastaavanlaisen teoreeman, jonka mukaan Andit kohoaisivat samaan aikaan kun Appalakit mataloituisivat. Voitaisiin esittää epäyhtälö $u > e$, missä u kertoo kohoamisen määrän ja e eroosion nopeuden: epäyhtälön mukaan vuorenhuiput kohoavat siinä määrin kuin kohoaminen ylittää eroosion. Oletettavasti tämä pitäisi paikkansa. Mutta kohoamisen määrän selittämiseksi tarvittaisiin teoria mannerlaattojen liikkeistä ja lisäksi teoria tietynlaisen ilmaston syövyttävästä vaikutuksesta tietynlaiseen kiviainekseen. Piketty ei anna kapitalismin

”Piketylle talouskasvu on lähinnä teknologisen kehityksen ja väestönkasvun sivutuote.”

peruslaille $r > g$ sellaista perustelua, josta kävisi ilmi, miten r ja g muodostuvat sellaisiksi kuin ne ovat. Analogia geologiaan on virheellinen myös sikäli, että laatta-tektoniikka ja ilmasto ovat toisistaan riippumattomia muuttuja toisin kuin tuottoaste ja talouden kasvuvauhti, vaikka Piketty käsittelee niitä toisistaan riippumattomina. Hän toistaa väitteensä, että pääoman ”puhdas” tuotto ennen mitään uudelleenjakoa on keskimäärin noin 4 tai 5 prosenttia kautta historian. Hänelle talouskasvu on luonteeltaan lähinnä teknologisen kehityksen ja väestönkasvun sivutuote. (Kuten ranskalainen taloustieteilijä Gaël Giraud on huomauttanut, Piketty ei käsittele myöskään kapitalismin ainutlaatuiselle laajenemiselle välttämätöntä luotonannon kehitystä ja fossiilisten polttoaineiden hyödyntämistä¹⁷.)

Poliittisesti ja älyllisesti voi joskus olla hyödyllistä erottaa hetkeksi kysymykset varallisuuden jakaantumisesta ja tuotannosta. Mutta näiden toisiinsa kiinteästi kytkeytyvien talouden ulottuvuuksien irrottaminen toisistaan ei ole järkevää. Kuten Marx *Grundrissessa* toteaa: ”Tuotannon tarkasteleminen tuotantoon sisältyvästä jakaantumisesta riippumatta on selvästikin tyhjää abstraktiota.”¹⁸ Tuotannon kokonaismäärä tietenkin määrittää sen, miten paljon voidaan jakaa, mutta vallitseva jakaantumisen muoto vaikuttaa olennaisesti myös tuotannon luonteeseen (esimerkiksi enemmän henkilöautoja kuin busseja) ja kokonaismäärään. Samassa yhteydessä Marx huomauttaa, että jakaantuminen – ei vain se kuka omistaa mitä, vaan myös mitä hyötymismahdollisuuksia tämä omistus suo – näyttää jopa ”edeltävän tuotantoa ja määrävän sitä” kuten esimerkiksi silloin kun valloittajakansa ”muuttaa valloitetut orjiksi ja tekee

näin orjatyön tuotannon perustaksi. Tai jokin kansa jakaa vallankumouksella suurmaaomaisuuden palstoiksi ja antaa siis tällä uudella jakamisella tuotannolle uuden luonteen.”¹⁹ Nämä esimerkit jakaantumisen vaikutuksesta tuotantoon eivät ole kaukaa haettuja poikkeustapauksia. Antiikin Kreikan ja Rooman taloudellinen paikallaan polkeminen liittyi orjuuteen, kuten Perry Anderson korostaa teoksessaan *Passages from Antiquity to Feudalism*: ”Kun käsityö yhdistettiin vapauden menetykseen, into tuottavuutta lisääviin keksintöihin ja kehitystyöhön jäi yhteiskunnallisesti uupumaan.”²⁰ Orjuus ”vei työltä arvostuksen, eikä se edistänyt pyrkimyksiä kehittää työtä säästäviä välineitä”. Vastaavasti talouden kasvu keskiajalla 1000-luvulta 1200-luvulle johtui osaltaan myös siitä, että talonpoikien tilusteen koon pienentyminen edisti tehokkaampaa viljelyä (eikä väestönkasvu ollut vielä pakottanut ottamaan käyttöön heikommin tuottavia viljelysmaita). Toiset marxilaisesta perinteestä ammentavat historioitsijat väittävät, että myöhemmin lääninherrojen ja valtion haltuunsa ottama osuus tuotannosta vei talonpojilta taloudelliset mahdollisuudet panostaa tuottavuutta edistävään maanparannukseen. Toiset myös väittävät, että kapitalismin nousu 1500-luvun Englannissa perustui tuottavuuden murrokseen, jonka taustalla oli maanomistajien kilpailu saada mahdollisimman hyvä tuotto vuokraamistaan viljelymaista. Vaikkei hyväksyisi yhtään näistä väitteistä, ne auttavat näkemään, miten yhteiskunnallisen tuotteen jakautuminen ja siihen liittyvät omistussuhteet muokkaavat joskus pakostakin tuotannon dynamiikkaa.

Tuotannon ja jakaantumisen läheisistä suhteista on tuoreempaakin näyttöä. Toista maailmansotaa seurann

neina vuosikymmeninä – ranskalaisille *les trente glorieuses* – rikkaissa maissa koettiin ennennäkemättömän kasvun sekä, kuten Piketty painottaa, eriarvoisuuden lieventymisen kausi. Olisi typerää väittää, että kaikki kunnia korkeammista kasvuluvuista kuuluu vähentyneelle eriarvoisuudelle: sodanjälkeisellä jälleenrakentamisella, vihreällä vallankumouksella, kylmän sodan asevarustelun tuottamalla noususuhdanteella ja öljyn lisääntyvällä hyödyntämisellä oli kullakin oma osansa. Mutta eikö tuloerojen tasaantumisella ollut mitään merkittävää osuutta? Marx esitti ja Keynes samoin painotti, että rikkaita suosiva tulonjako voi haitata investointeja tuotantoon, josta kasvu riippuu. Rikkailla jää muita enemmän rahaa säästöön, joten suurempi rahamäärä heidän käsissään voi supistaa sekä kulutustavaroiden että niiden valmistuksessa tarvittavien tuotantohyödykkeiden kysyntää (kulutus on, kuten Keynes sanoi, ”kaiken taloudellisen toiminnan ainoa tarkoitus ja päämäärä”²¹). Samoin palkkatulojen kasvu yleensä lisää inflaatiota, mikä vähentää varakkaiden mieltymystä istua toimeettomana rahojensa päällä, niin kuin monet yritykset nykyään tekevät, sekä kirkastaa yritysten tulevaisuudennäkymiä ja kasvattaa niiden henkilöstön määrää. Jyrkkä eriarvoisuus saattaa olla nopean kasvun ehto teollistumisen varhaisessa vaiheessa. Myöhemmin tasaisempi jakautuminen näyttää olevan tie nopeampaan kasvuun. Näin voidaan päätellä niin kehittyvien kuin kehittyneidenkin maiden sodanjälkeisistä kokemuksista. Talous kasvoi Pohjoismaissa nopeammin kuin eriarvoisemmissa maissa Välimeren rannoilla, samoin suhteellisen tasa-arvoiset Itä-Aasian maat ohittivat kasvuvauhdissa harvinaisemmin Latinalaisen Amerikan. Kuvio pätee yleensäkin läpi 1900-luvun. Massakulutus ruokki 1920-luvun talousnousua; täystyöllisyys ja teollisuuden hintavalvonta lujittivat Rooseveltin sotataloutta Yhdysvalloissa; ja sodanjälkeinen työntekijöiden ja omistajien välinen kompromissi, joka oli seurausta ammattiyhdistysten ja vasemmiston hallitsevassa luokassa herättämästä pelosta, kannusti työtä säästävään tuottavuuden parantamiseen nostamalla palkkoja, mikä puolestaan paisutti massakulutusta.

*

Piketty ei juurikaan pohdi yhteyttä 1900-luvulla esiintyneen epätavallisen alhaisen eriarvoisuuden ja epätavallisen korkean talouskasvun välillä. Pääoma/tulot-suhteen pieneneminen johtui siitä, että keskimääräiset tulot seurasivat talouden yleistä kehitystä ja että muut kuin taloudelliset tekijät, pääasiassa sota, tuhosivat osan pääomista. Sotien perin suuri ja politiikan vähäinen rooli kirjassa on hämmäntävää. Sodissa saattoi hyvinkin tuhoutua suuria määriä kiinteätä pääomaa, erityisesti Ranskassa, mutta tuskin niin paljon, että se vastaisi Piketтын painotusta sodan merkityksestä. Sotien välinen inflaatio ei myöskään kokonaisuudessaan ollut välitön saati yhtenäinen seuraus aiemmasta vihanpidosta, mistä todistaa pitkälle 1930-luvulle jatkunut rahapoliittinen horjunta työntekijöille uskallisen deflatorisen kuripolitiikan ja osakkeenomistajien

pelkäämän inflaation välillä. Inflaation valitseminen kertoi omalta osaltaan työväenpuolueiden vahvuudesta ja Neuvostoliiton pelätystä esimerkistä. Piketty ei anna paljoakaan painoarvoa kummallekaan näistä tekijöistä. Toisen maailmansodan jälkeen kommunismin uhka ja järjestäytyneen työväenliikkeen paine edistivät uudelleenjakoa enemmän kuin muistot fasismista. Mutta ollaan kohentuneen tasa-arvon syistä mitä mieltä tahansa, Piketty ei näe sillä mitään kausaalista roolia siinä nopeassa talouskasvussa, joka laski merkittävästi pääoma/tulot-suhdelukua.

Sikäli kuin nopea kasvu ja vähentynyt eriarvoisuus luonnehtivat osaa 1900-lukua, mikä selittää käännteistä kehitystä viimeisen neljänkymmenen vuoden aikana? 1970-luvulta lähtien kasvu on hidastunut ja eriarvoisuus lisääntynyt. Muiden esittämät selitykset vaihtelevat: teollisuuden krooninen kansainvälinen ylikapasiteetti; paisunut rahoitusala, joka pikemminkin luo lyhytikäisiä kuplia kuin sitoutuu pitkän aikavälin investointeihin; työväenluokan tulokehityksen ja ostovoiman heikentymisen taloutta supistava vaikutus. Piketty ei pohdi mitään näistä tekijöistä, ja ehkä hänen näkökulmastaan siihen ei olisi syytäkään. Jos $r > g$ on yleinen laki, 1900-luvulla esiintynyt jakso on selitystä vaativa anomalia, siinä missä oma aikamme on yksinkertaisesti paluuta ikiaikaiseen trendiin.

Ensimmäisen maailmansodan ja vuosien 1973–1974 taantumien välisen ajan poikkeuksellisuus tulee vielä selvemmin esille Piketтын korostaessa, että hänen kapitalismin toinen peruslakinsa oli voimassa jo kauan ennen kapitalismia: ”epäyhtälö $r > g$ on selvästi pätenyt lähes koko ihmiskunnan historian, aina ensimmäisen maailmansodan aattoon asti, ja se todennäköisesti pätee jälleen 2000-luvulla”. Yhdessä kirjan kaavioista verrataan tuottoastetta ”maailman kokonaistuotannon kasvunopeuteen antiikista vuoteen 2100”. Tuottoaste r vaihtelee neljän ja viiden prosentin välillä aina vuoteen 1820, johon mennessä teollinen vallankumous on levinnyt Englannin ulkopuolelle. Se putoaa lähes yhteen prosenttiin suunnilleen ensimmäinen maailmansodan puhjetessa, nousee sitten jyrkästi koko 1900-luvun ennen taantumistaan loivaksi kasvukäyräksi, joka ulottuu ohi oman aikamme äärettömästi jatkuvaan kapitalistiseen tulevaisuuteen. Samalla historiallisella aikajanalla maailmanlaajuinen talouden kasvuvauhti g nousee loivasti aina 1700-luvun puoleenväliin asti, jonka jälkeen se kipua uusiin huipulukemiin. Suunnilleen 1900-luvun alussa talouden kasvuvauhti vihdoinkin ohittaa tuottoasteen, kunnes 1970-luvulla se alkaa taas laskea kohti vanhaa mateluaan. Piketтын arvion mukaan tämän vuosisadan loppuun mennessä kapitalismi saa puristettua itsestään ulos 1,5 prosentin vuotuisen kasvun samalla kun tuottoaste elpyy perinteiseen 4 tai 5 prosenttiin. Piketty on yleensä hyvin tunnontarkka tilastojen suhteen, mutta kehittymättömiä markkinoita ja kansantalouksia kuvaava ”data” sisältää valtavasti spekulatiota. Ennen kaikkea Piketтын tapa laajentaa tavattomasti hänen toisen lakinsa historiallista pätevyysaluetta vie uskovuutta hänen yritykseltään selittää sen avulla teollista kapitalismia, joka on hänen

pääasiallinen tutkimuskohteensa. Siinä missä teollisella kapitalismilla on kansainvälisenä ilmiönä ikää ehkä noin 180 vuotta, kolmannes sen elinkaaresta (1914–1974) ei lainkaan noudata lakia $r > g$. Vastaavaa katkosta Piketty ei havaitse minään muuna aikakautena. Toisin sanoen kapitalismi noudattaa tätä kapitalismin lakia kaikkein heikommin. Tämä on sekä merkillinen että merkittävä ongelma Piketтын teoretisoinnissa.

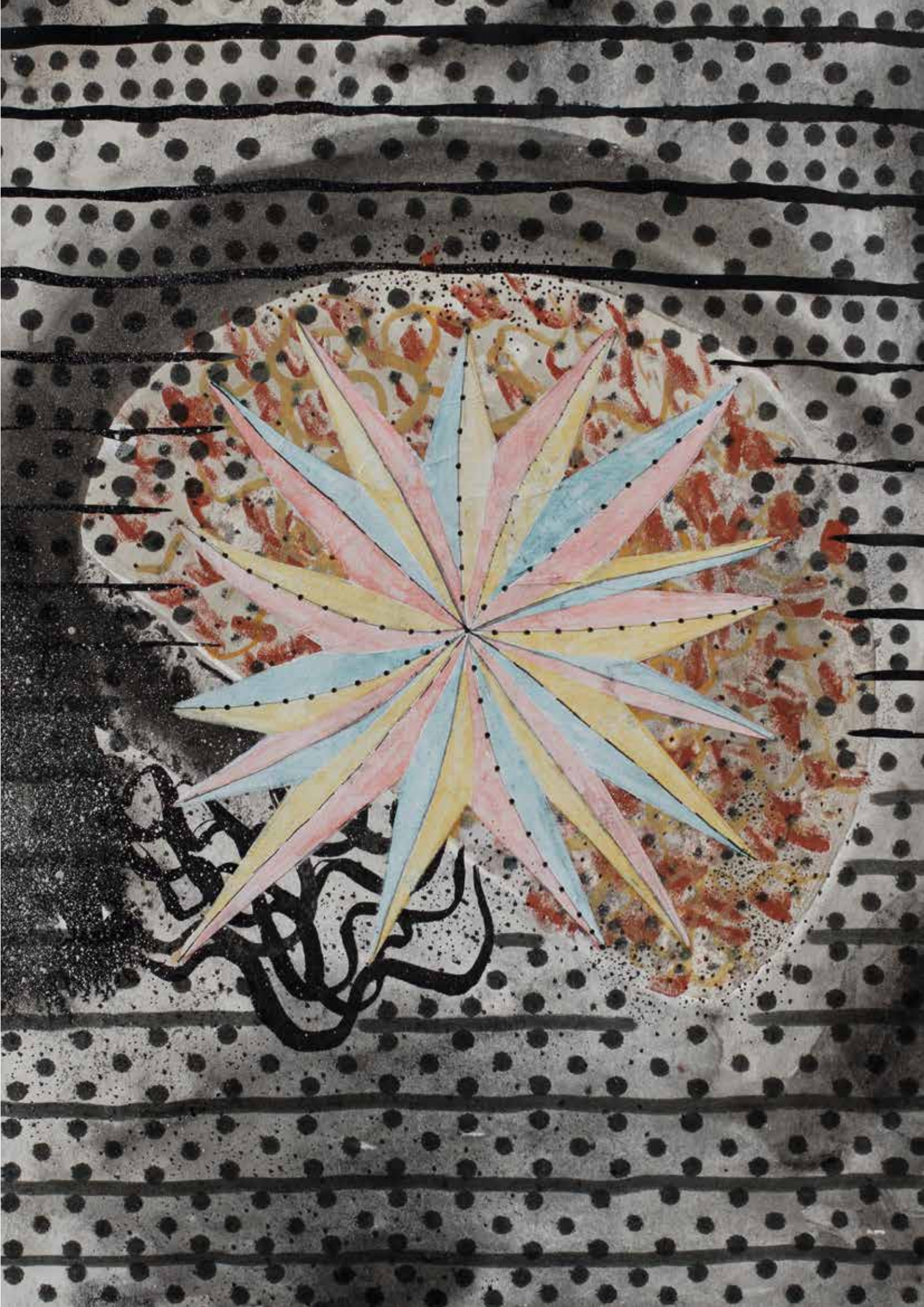
Piketтын teoreettisten ongelmien lähde saattaa piillä hänen tavassaan määritellä pääoma varallisuudeksi yleensä. Ennen kapitalismia 'pääoman' kasaamista – kuten hienojen talojen tai linnojen pystyttämistä, ylellisyystuotteiden hankkimista ja jopa eliitin uusia makutottumuksia palvelevaa maatalouden kehittämistä viinitarhoineen – oli mahdoton erottaa sen kulutuksesta. Useimmiten päämääränä ei ollut voitontavoittelu, eikä siihen ollut mahdollisuuttakaan. Jollei esikapitalistinen säästäminen ja sijoittaminen olisi itse asiassa ollut yhtä lailla varallisuuden kulutusta kuin kasaamista, hitaasti kasvavissa yhteiskunnissa $r > g$ olisi pidemmän päälle johtanut näiden yhteiskuntien jakautumiseen pelkkään kurjalistoon ja äärimmäisen rikkaisiin. Piketty kirjoittaakin usein ikään kuin kaikissa 1900-lukua edeltäneissä yhteiskunnissa eriarvoisuus olisi aina lisääntynyt. Mutta eriarvoisuus saattoi joskus myös vähentyä. Yksi esimerkki hänen omasta kotimaastaan on, että 1100- ja 1200-luvuilla Ranskassa linnanherrojen osuus tuloista laski suhteessa talonpoikien keskimääriäisiin ansioihin.

Tunnistettava kapitalismin dynamiikka alkoi vaihtua osissa Länsi-Eurooppaa vasta myöhäisellä feodaalijajalla, kun – toinen toistaan vahvistaneessa kehityksessä – kaupunkien porvaristo laajensi kaupallista toimintaansa ja maataloustuotanto sai yhä enemmän tavaratuotannon muodon. Aiemmin kun yksityisen varallisuuden uusintaminen tai laajentaminen ei ollut pääasiallisesti riippuvainen markkinoista, tuottoasteella ei ollut mitään tiukasti taloudellista kriteeriä; tietyn omaisuuden suomia tuloja arvioitiin paljon epämääräisemmällä ja vaihtelevammilla sosiaalisilla kriteereillä. Kun kapitalismi on levinnyt ympäri maailmaa, sekä omistajat että työntekijät ovat joutuneet tukeutumaan markkinoihin tulojensa (tai vähintään osan niistä) hankinnassa. Näin he ovat joutuneet alistumaan ”kilpailun pakkolaeille”, kuten Marx toteaa²². Kapitalistit kilpailevat rahallisista voitoista, jotka puolestaan voidaan investoida kannattavasti yhä suurempina pääomaerinä. Järjestelmän asettamat vaatimukset yhtäältä riittävien voittojen saavuttamisesta ja toisaalta päättämättömästä kasautumisesta saattavat lopulta olla ristiriidassa keskenään. Ricardo, Marx ja Keynes esittivät kukin tavallaan, että pääoman liiallinen kasautuminen suhteessa talouden kokonaisuuteen vaarantaisi joko yksityiset tuotot, yleisen talouskasvun tai molemmat. Piketty puolestaan toteaa epämääräisesti, että suuri pääoma/tulot-suhde saattaa heikentää tuottoastetta, tai sitten ei. Vaikka Piketty ei sitoudu kumpaankaan vaihtoehtoon, tätä ei välttämättä tarvitse pitää epäonnistumisena. Mutta hänen käyttämänsä käsite 'pääoman tuottoaste' on liian yleinen, jotta kyse voisi olla mistään

nimenomaan kapitalismia luonnehtivasta laista. Mikään teoria kapitalismin dynamiikasta ei voi olla pätevä, jolle se saa otetta kannattavuuden pakottavasta logiikasta ja sen vaikutuksesta jakautumisen ja tuotannon vuorovaihtukseen.

Johtopäätöksissään Piketty kohottaa epäyhtälön $r > g$ ”kapitalismin keskeisen ristiriidan” asemaan. Lauseen on tarkoitus viitata Marxiin ja tarjota hänen teoriaansa parempi teoria. Mikä oli Marxin mukaan kapitalismin keskeinen ristiriita? Ehkä tämä: ”Synnyttämällä pääoman kasautumista työväestö tuottaa [...] yhä lisääntyvässä määrin niitä välineitä, jotka tekevät suhteellisesti yhä suuremman osan siitä tarpeettomaksi.”²³ Pääoman kasautumisluonne ja pyrkimys teknisiin edistysaskeliin sekä työn säästämiseen tuottavat yhdessä pitkällä aikavälillä työvoiman kysynnän laskua, joka viime kädessä uhkaa pääomaa itseään. Kannattavuuskriisit syntyvät lyhyellä aikavälillä lähinnä matalista palkoista johtuvasta riittämättömästä kysynnästä. Pitkällä aikavälillä pääasiallinen syy on taipumus käyttää tuotannossa suhteellisesti vähemmän työvoimaa kuin kiinteää pääomaa. Voitto syntyy erosta sen välillä, mikä työvoiman panos on tuotannossa ja mitä se itse saa tulona. Tämän vuoksi muiden tekijöiden pysyessä ennallaan voiton suhdeluku laskee, kun kiinteän pääoman suhde työvoimaan nousee. Kuitenkaan Marx (joka liitti ”voiton suhdeluvun laskutendenssiin” monia lisäehtoja) ja asiaa systemaattisemmin myöhemmin pohtineet teoretikot eivät odottaneet, ”että kapitalismi romahtaisi ’itsestään’ tai ’automaattisesti’”, kuten ehkä merkittävin heistä, Henryk Grossman, asian muotoili²⁴. Vain poliittinen organisoituminen kriisitilanteessa voisi voittaa kapitalismin. Marx ajatteli, että pääoma itse tuottaisi tahtomattaan paljon tarvittavaa organisoitumista luomalla koulutetun teollisen työväenluokan. Nykytodellisuus näyttäisi olevan enemmän sopusoinnussa hänen teoriansa kanssa siitä, että työvoiman suhteellinen osuus supistuu samalla, kun sen tuottavuus kasvaa voimakkaasti. Nykyään on selvästi harvinaisempaa työskennellä maataloudessa tai tehtaalla kuin olla kokonaan vailla vakituista työsuhdetta tai työskennellä palvelusektorilla (missä tuottavuus on luonnollisesti noussut paljon vähemmän kuin teollisuudessa ja maataloudessa).

Etäältä katsottuna Piketтын keskeinen ristiriita muistuttaa Marxin vastaavaa. Myös Pikettyllä pääoma ylikasaantuu työhön nähden ja on ”entistä hallitsemammasa asemassa suhteessa niihin, jotka eivät omista muuta kuin työnsä”. Mutta Marxin teoria on ainakin muodoltaan selvästi parempi. Siinä esitetään todellinen ristiriita – pääoman kasaaminen heikentää sitä itseään – ja nimenomaan kapitalismille ominainen vaikutusyhteys: voittojen tavoittelu palkkatyötä riistämällä. Piketтын $r > g$ ei sitä vastoin ole ”perustava looginen ristiriita” kuten hän väittää. Jos pääoma kasautuu jatkuvasti talouskasvua nopeammin, syntyy ”loputtoman eriarvoisuuden kierre”, joka on suurempi uhka ”demokraattisille yhteiskunnille ja niiden perustana oleville sosiaalisen oikeudenmukaisuuden arvoille” kuin kannattavuudelle.

”Tulevan vuosisadan kysymys onkin, miten pitkälle kapitalismi on valmis luopumaan demokratiasta maksimoidakseen voitot.”

Kapitalismille demokratia ei ole niin välttämätöntä kuin voitot. Tulevan vuosisadan kysymys onkin, miten pitkälle kapitalismi on valmis luopumaan demokratiasta maksimoidakseen voitot. Pikettyyn tavoin jotkut marxilaiset pitävät voiton suhdeluvun laskua näennäisenä; ajatusta eri syistä kuin Marx kannattavat katsovat, että viime vuosikymmenten (kiistanalainen) voittojen suhteellinen lasku johtuu sellaisista tekijöistä kuin teollinen ylikapasiteetti tai finanssipääoman paisuminen, joka moninkertaistaa voitto-odotukset ilman, että kokonaisvoitot välttämättä kasvaisivat. (Michael Robertsin mukaan 1960-luvun alun jälkeen voittosuhte ”saavutti pohjalukemansa 1975 ja nousi sitten huippuunsa 1990-luvun puolessa välissä. Tämän jälkeen voittosuhte on maailmanlaajuisesti mitattuna pysytellyt paikoillaan tai laskenut hieman. 1990-luvun huippulukemia ei ole sittemmin saavutettu”.²⁵) Mikä voittojen kohtalo lopulta onkaan, Piketty ja marxilaiset ovat yhtä mieltä siitä, että käsistä karannut eriarvoistuminen voidaan pitää aisoissa tai voittaa ainoastaan politiikan avulla.

*

Teoksensa loppuosassa Piketty ehdottaa merkittävää poliittista uudistusta, ”vuosittain perittävää progressiivista varallisuusveroa”. Veronkannosta vastaisi kansallinen valtiovalta ja sitä valvoisivat kansainväliset veroviranomaiset. Veroasteeksi Piketty esittää puolesta kahteen prosenttia riippuen omaisuuden koosta. Tämä rajoittaisi yksityisen varallisuuden kasaantumista harvojen käsiin ja estäisi pääoma/tulot-suhteen loputtoman nousun. Suuret omaisuudet olisivat enemmän seurausta tuoreista

yrittäjyyden saavutuksista kuin onnesta syntyä oikeaan sukuun, ja verotuotolla voitaisiin rahoittaa sellaisia julkisia hankkeita, joita yksityiset sijoittajat eivät rahoita. Piketty esittää ”utooppisen ideansa” nyky-yhteiskuntien lähestyessä hänen mukaansa ratkaisevaa risteystä: toinen tie johtaa varallisuuden sellaiseen keskittymiseen, joka ei sovi yhteen liberaalin demokratian kanssa, toinen uudelleen kesytettyyn kapitalismiin, joka kannattaa ”2000-luvun sosiaalivaltiota”. Tämä nostaisi uudelleen esiin Ranskan vallankumouksen kaksi lupaus: syntytaustan sijaan ”urakehitys riippuu lahjakkuudesta” ja ”yhteiskunnalliset erot voivat perustua vain yhteiseen hyvään”. Jälkimmäinen lainaus on peräisin *Ihmisoikeuksien julistuksesta* vuodelta 1789, ja se on myös Pikettyyn teoksen avaava tunnuslause²⁶. Eriarvoisuus voidaan hyväksyä tai sitä voidaan jopa edistää vain sikäli kuin yksilöiden saamat palkkiot edistävät yhteistä hyvää. Tuon pisteen ylitettyään yksityiset rikkaudet hankitaan yhteiskunnan kustannuksella.

Pikettyyn ehdotus olettaa, että yksittäisten valtioiden sijaan pääomaa olisi mahdollista demokraattisesti suitsia valtaosassa maista. Ainoastaan tällöin kaikki hallitukset suostuvat alistamaan rikkaimmat ja samalla eniten valtaa käyttävät kansalaisensa määräyksille, joita nämä takuulla vastustavat. Kuitenkin hänen 1900-luvun analyysinsä mukaan ”vaati kaksi maailmansotaa päästä eroon menneisyydestä ja laskea pääoman tuottoa”. Toisin sanoen uudelleenjako oli pääosin jälkiseurausta vihollisuuksista. Sikäli kuin pääoman demokraattisella kontrollilla on noin onneton edeltäjä, minkälaisina sen tulevaisuuden mahdollisuuksia voidaan pitää? 1900-luvun kapitalististen demokratioiden kansalaiset tuntevat hyvin erilaiset

poliittiset puolueet omakseen. Viime sukupolven epäpoliittisointuminen on ymmärrettävää sekä vasemmisto- että oikeistopuolueiden kiertyessä saman tyhjän keskustan ympärille. (Piketty itse kannattaa stoalaisesti Ranskan sosialistipuoluetta, joka on eurooppalaisia veljespuolueitaankin tohelompi ja selkärangattomampi.) Erään tuoreen tutkimuksen mukaan Yhdysvalloissa tulonjaon 10 prosentin kärkijoukolla on 15-kertainen vaikutus poliittisen päätöksenteon tuloksiin verrattuna jäljelle jäävään 90 prosenttiin väestöstä. Plutokratia eli rahavalta on saanut vastaavanlaisen aseman myös muissa maissa. Miten eri maiden hallitsevan luokan toimeenpanevat elimet eri puolilla maailmaa toimisivat yhteistyössä säättäkseen Pikettyyn veron juuri tälle luokalle?

Rehellisesti sanottuna sosialistinen vallankumous näyttää todennäköisemmältä. Kyse voisi olla jossain edistyneessä maassa tapahtuvasta vallankumouksesta, joka vähitellen tai äkkiä siirtäisi julkiseen omistukseen kaikki yritysten osakkeet, jotka ovat nykyisin yksityisessä omistuksessa. Investoinneista voisivat sen jälkeen huolehtia julkiset sijoitusrahastot, jotka kilpailisivat keskenään pitkän aikavälin tuotoista. Osansa tuloista saisivat niin koko väestö kuin sen tahtoa toteuttava hallintokin. Omistuksen muutos ei vaikuttaisi osakkeen kokonaismäärään. Yksi todennäköinen seuraus olisi selvästi suppeampi palkkahaitari sekä yritysten sisällä että niiden välillä. Mutta ilman sitäkin kasvava pääoma/tulot-suhde ei enää automaattisesti syventäisi eriarvoisuutta. Ajatus tuollaisesta vallankumouksesta – ensin yhdessä maassa, sitten yhä kansainvälisemmin, joskaan ei vielä maailmanlaajuisesti – tuntuu juuri nyt kaukaa haetulta. Mutta onko se epärealistisempi kuin ajatus maailmanlaajuisesta varallisuusverosta, joka käytännössä edellyttäisi lähes kaikkien maiden välistä koordinaatiota? Mitä pidemmälle globaali kapitalismi etenee uudistamatta, sitä todennäköisemmin kansakunnat ja alueet hylkäävät sen.

Piketty saattaisi pitää tämäntyyppistä spekulatioita ideologisena takapakkina, sillä Berliinin muurin murtuminen ”antoi hänelle elinikäisen rokotesuojan tavanomaista laiskaa antikapitalistista retoriikka vastaan”. Hän haluaa varallisuusveronsa ”edistävän yleistä etua yksityisten etujen sijaan talouden avoimuuden ja kilpailun tuomat edut säilyttäen”. Hän on myös haastatteluissa todennut, että markkinoiden korvaamaton rooli monimutkaisissa talouksissa oikeuttaa kapitalismin jatkumisen. Mutta markkinoiden niin tuttu samaistaminen kapitalismiin on vailla historiallista ja teoreettista perustaa. Siinä ei oteta yhtäältä huomioon laajoja markkinoita monissa esikapitalistisissa yhteiskunnissa eikä toisaalta monopolien vaikutusta ja valtion puuttumista markkinoiden toimintaan koko kapitalismin historian ajan. Lisäksi unohdetaan se, että harvat vasemmistolaiset ovat 1970-luvun jälkeen ehdottaneet paluuta keskitettyyn komentotalouteen. Kapitalismin jälkeistä tulevaisuutta hahmottelevissa kirjoituksissa aina Alec Noven *Economics of Feasible Socialism* -teoksesta (1983) David Schweickartin kirjaan *After Capitalism* (2002) on useimmiten puhuttu

markkinasosialismin erilaisista muodoista. (Schweickart liittää Pikettyyn veroa muistuttavan ”pääomaveron” osaksi hahmottelemaansa laajaa siirtymäkauden ohjelmaa.) Yksityisen pääoman kasautuminen ei enää ohjaisi taloutta, vaikka markkinat välittäisivät yhä suurta osaa yksityisestä kulutuksesta ja ohjaisivat julkisia investointeja. Piketty saattaisi ehkä kokonaankin hylätä tällaiset ajatukset, mutta kirjan perusteella näyttäisi, ettei hän ylipäätään tunne niitä. Tällainen sokea piste ei ole yllättävä kirjoittajalla, joka on amerikkalaisissa lehdissä kehunut – eikä ehkä täysin valheellisesti – tuntevansa hyvin huonosti Marxin tuotantoa. Kirjassaan hän kertoo marxilaisia töitä kohtaan ylipäätään tuntemansa välinpitämättömyyden (teko)syyksi sen, että joskus Sartrea, Althusseria tai Badiouta lukiessa ”saa vaikutelman”, etteivät ”kysymykset pääoman ja luokkien välisestä eriarvoisuudesta juurikaan kiinnosta heitä”. Hänen olisi filosofien sijaan kannattanut lukea historioitsijoita ja taloustieteilijöitä.

Edellä sanottua ei pidä ymmärtää sellaiseksi omahyväiseksi kannaksi, jonka mukaan tieteenalansa rajoja koettelevilla ja, mikä vielä hankalampaa, vakiintuneita käsityksiä uhmaavilla taloustieteen ammattilaisilla ei ole mitään sellaista opetettavaa tai opittavaa, mitä marxilaiset eivät jo tiedä. Pikettyyn intohimo tilastointon keräämiseen ja analysointiin on ainakin jäljittelemisen arvoista. Ja mikäli älykkäät ekonomistit alkavat suhtautua marxilaiseen ajatteluun pitkänä ja elävänä teoriaperinteenä eikä ainoastaan historiallisena kurioositeettina, he eivät vain yksinkertaisesti allekirjoita käsityksiä, joista marxilaiset itsekään eivät ole yksimielisiä. Tutkittuina eikä huomiotta jätettyinä marxilaisia ideoita voitaisiin vahvistaa, kehittää ja hylätä. Tällä hetkellä kuitenkin valtavirran taloustieteilijät, kuten myös artikkelimme uusi sankari, vaikuttavat vastahakoisilta jäljittämään ja pohtimaan löytöjään tavalla, joka veisi heidät valtavirran rajojen ulkopuolelle. Heidän kollegansa journalismin puolella ovat jos mahdollista vieläkin arempia. Vain tämä voi selittää sen, miksi Pikettyyn kirja eriarvoisuudesta kasvusta – vasemmiston huolenaihe jo vuosikymmeniä – on ollut heille sellainen ainutlaatuinen paljastus. Kirja on jännittävämpi epäonnistumisena kuin riemuvoittona. Piketty jättää viipyilevät hyvästit valtavirran taloustieteen nykyiselle marginalismille, mutta ei vielä saavuta alussa ennakoitua rekonstruoitua poliittista taloustiedettä. Hänen teoreettinen otteensa lipsuu siinä missä hänen tilastollinen otteensa on varma. Niinpä hän ei myöskään tartu kunnolla esiin nostamiinsa kysymyksiin taloudellisesta arvosta, oikeudenmukaisesta jaosta ja kapitalistisesta dynamiikasta.

Suomentanut Juba Koivisto

(alun perin: *Paupers and Richlings. London Review of Books*. Vol. 36, No. 13, 2014, 17–20.
Verkossa: <http://www.lrb.co.uk/v36/n13/benjamin-kunkel/paupers-and-richlings>)

Suomentajan huomautukset

- 1 Vrt. John Maynard Keynes, *Työllisyys, korko ja raha* (The General Theory of Employment, Interest and Money, 1936). Suom. Ahti Karjalainen & Pentti Kivinen. WSOY, Porvoo 1951, 428.
- 2 Englantilainen taloustieteilijä William Stanley Jevons (1835–1882) tunnetaan yhtenä marginalistisen arvoteorian eli marginalismin kehittäjistä. 'Rajahyöty' (*marginal utility*) on marginalismin ydinkäsitteitä.
- 3 Vrt. Adam Smith, *Kansojen varallisuus* (The Wealth of Nations, 1776). Suom. Toivo T. Kaila. WSOY, Porvoo 1933, 39.
- 4 Karl Marx, Kritik des Gothaer Programms (1875). Teoksessa *Marx-Engels-Werke* (MEW). Bd. 19. Dietz, Berlin 1962, 13–32 (15). Vrt. Karl Marx, *Gothan ohjelman arvostelua. Reunahuomautuksia Saksan työväenpuolueen ohjelmaan*. Teoksessa Karl Marx & Friedrich Engels, *Valitut teokset kuudessa osassa*. Osa 5. Edistys, Moskva 1979, 525–551 (531).
- 5 Keynes 1951, 251. Suomennosta muutettu.
- 6 Tim Cavanaugh, On Top of Piketty. *National Review Online*, 15.5.2014. Verkossa: <http://www.nationalreview.com/article/378069/top-piketty-tim-cavanaugh/page/0/1>
- 7 Keynes 1951.
- 8 Steven D. Levitt & Stephen J. Dubner, *Freakonomics. A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything*. William Morrow, New York 2005.
- 9 Friedrich Hayek (1889–1992) oli itävaltalaisyntyinen, myöhemmin Britannian kansalaisuuden saanut taloustieteilijä, joka palkittiin talouden Nobelilla vuonna 1974.
- 10 Ks. Jacob Hacker, Paul Pierson, Heather Boushey & Branko Milanovic. Piketty's Triumph. *The American Prospect*, 10.3.2014. Verkossa: <http://prospect.org/article/piketty's-triumph>
- 11 Martin Wolf, "Capital in the Twenty-First Century", by Thomas Piketty. *Financial Times* 15.4.2014. Verkossa: www.ft.com/intl/cms/s/2/0c6e9302-c3e2-11e3-a8e0-00144feabdc0.html#axzz3BY3YIWx
- 12 Ranskan vallankumouksen jälkeen mestattu Antoine-Laurent de Lavoisier (1743–1794) tunnetaan myös modernin kemian isänä.
- 13 Kunkel viittaa historioitsija Eric Hobsbawm'n (1917–2012) hahmottelemiin käsitteisiin 1900-lukuun "lyhyenä vuosisatana" ja 1800-lukuun "pitkänä vuosisatana", joka kattaa ajanjakson 1789–1914. Ks. erit. Eric Hobsbawm, *Äärimmäisyyksien aika. Lyhyt 1900-luku (1914–1991)* (The Age of Extremes. The Short Twentieth Century, 1914–1991). Suom. Pasi Junila. Vastapaino, Tampere 1999.
- 14 Simon Kuznets, Economic Growth and Income Inequality. *The American Economic Review*. Vol. 45, No. 1, 1–28. Verkossa: <https://www.aeaweb.org/aer/top20/45.1.1-28.pdf>. Yhdysvaltalainen taloustieteilijä Kuznets (1901–1985) palkittiin taloudellisen kasvun empiirisistä tutkimuksistaan taloustieteen Nobelilla 1971.
- 15 Ks. erit. Chris Giles & Ferdinand Giugliano, Thomas Piketty's Exhaustive Inequality Data Turn Out to Be Flawed. *Financial Times*, 23.5.2014; Chris Giles, Data Problems With Capital in the 21st Century. *Financial Times*, 23.5.2014. Pikettyyn yksityiskohtainen vastaus *Financial Times*issä esitettyyn kritiikkiin, ks. Technical appendix of the book "Capital in the Twenty-First Century" Appendix to chapter 10. Inequality of Capital Ownership. Addendum: Response to FT. Verkossa: <http://piketty.pse.ens.fr/files/capital21c/en/Piketty-2014TechnicalAppendixResponsetoFT.pdf>
- 16 Verkossa: <http://topincomes.g-mond.parisschoolofeconomics.eu/>
- 17 Ks. Gaël Giraud, Le capital au XXIe siècle. *Revue Projet*, 20.12.2013. Verkossa: <http://www.revue-projet.com/comptes-rendus/2013-12-piketty-le-capital-au-xxie-siecle/>
- 18 Karl Marx, *Vuosien 1857–1858 taloudelliset käsikirjoitukset ("Grundrisse")* (Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie, 1939–1941). Osa 1. Suom. Antero Tiusanen. Progress, Moskva 1986, 47.
- 19 Sama, 46.
- 20 Perry Anderson, *Passages from Antiquity to Feudalism* (1974). Verso, London 2013, 26–27.
- 21 Keynes 1951, 133.
- 22 Karl Marx, *Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua. Osa 1. Pääoman tuotantoprosessi*. (Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Erster Band. Der Produktionsprozeß des Kapitals, 1867). Suom. O. V. Louhivuori, T. Lehén & M. Ryömä. Edistys, Moskova 1974, 292.
- 23 Sama, 567. Suomennosta muutettu.
- 24 Ks. esim. Henryk Grossmann, *Der Akkumulations- und Zusammenbruchsgesetz des kapitalistischen Systems*. C. L. Hirschfeld, Leipzig 1929. Puolalais-saksalainen taloustieteilijä ja historioitsija Grossmann (1881–1950) tunnetaan erityisesti marxilaisen analyysin soveltamisesta kriisiteoriaan.
- 25 Michael Roberts, A World Rate of Profit Revisited With Maito and Piketty. 23.4.2014. Verkossa: <http://thenextrecession.wordpress.com/2014/04/23/>
- 26 Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistus (La déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789). Suom. Jarkko S. Tuusvuori. *niin & näin* 3/13, verkkokoestra. <http://netn.fi/node/5291>

